

LA DEMOCRÀCIA DELS POBLES INDÍGENES

JUSTÍCIA I IGUALTAT COM A DESAFIAMENT DEL DIA A DIA

MARCY PICAÑO I PAULO MALDOS

Revista «Porantim», del CIMI, Brasília, Brasil

Un matí, en un poble guaraní, els homes es reuneixen per discutir i decidir com s'ho faran per resoldre un conflicte sobre la invasió del seu territori per part dels terratinents. Els homes, ara l'un ara l'altre, exposen el seu punt de vista, no tots amb la mateixa posició davant del conflicte. No gaire lluny d'allà, rentant la roba en el rierol, prou a prop de la Casa dels Homes per poder escoltar-los, les dones comenten entre elles, cadascuna just abans que el seu home parli: "ara ell dirà tal cosa", i el marit deia exactament el que la seva dona havia avançat a les amigues. Cada matrimoni havia tingut tota la nit abans per pensar sobre el tema i definir una posició.

És així que la majoria dels pobles indígenes viu la seva participació política. Ells no deleguen pas a un individu o grup el poder de decidir per la comunitat. Això és feina de tots, en el dia a dia del poble.

No podem afirmar que tots els pobles indígenes s'estructuren de la mateixa manera. Ben al contrari: hi ha una gran diversitat de sistemes socials, polítics, religiosos, econòmics, així com també culturals i lingüístics, entre els pobles indígenes al Brasil i a Llatinoamèrica. Cadascun tan diferent de l'altre com un egipci d'un rus.

Amb tot, quan aquests sistemes polítics es comparen als dels països en què els pobles indígenes es troben, es poden identificar característiques comunes entre ells, ben diferents de les societats que els envolten. Cap dels pobles indígenes del Brasil ha creat un Estat; no fa servir la força com a instrument de coerció per tal de mantenir l'"ordre intern" de la comunitat, ni té l'exercici del poder com a privilegi d'un grup.

En general, els homes i els més vells tenen més el poder de la paraula que no pas les dones i els més joves. A més, hi ha persones de la comunitat que es distingeixen per les seves habilitats, com ara un xaman, un guerrer, un caçador, la qual cosa no vol dir que tinguí una posició privilegiada. Ans el contrari: ells també actuen en funció de l'interès col·lectiu i són controlats per la comunitat.

En les comunitats indígenes, els sistemes econòmic,

social, polítics i religiós estan intrínsecament relacionats i sobrepassen tots els espais i situacions de la vida quotidiana. La participació política i el control sobre el benestar del poble estan presents en el dia a dia de tothom. No és atribució d'uns quants especialment designats per això, i no calen espais específics.

El fet que una persona sigui el líder en algun aspecte de la vida no significa que tinguí cap privilegi o poder especial en relació als altres. Un cacic, per exemple, pot ser un gran conseller o responsable de diverses activitats; ell pot ocupar-se de mantenir l'equilibri intern, el benestar del poble, d'articular el consens general. Per fer-ho necessita atributs que el legitimin davant la comunitat, ja que pot perdre la seva funció en cas que no la tracti amb prou respecte.

Una de les tasques intrínseques del cacic pot ser, alhora, una de les formes que la comunitat té de controlar-lo: el cacic ha de retribuir el que rep. Hi ha poblets en què el cacic és aquell que menys béns ha acumulat, perquè encara que rebí molts regals n'ha de fer molts com a contrapartida.

En realitat, l'economia de redistribució permanent a l'interior de les comunitats ha sigut la forma trobada pels indígenes al Brasil de prohibir l'acumulació de propietats i béns i, en conseqüència, de poder per part d'individus o grups.

Segons la tradició indígena, l'objectiu de la producció no és acumular excedents sinó compartir. Tot l'excedent de la caça, la pesca i l'agricultura es reparteix entre la gent del poble o es fa servir com a present per les comunitats veïnes, generalment en grans celebracions. Durant la colonització d'Amèrica, a alguns pobles se'ls va impedir fer les festes de repartiment de la producció, ja que era vist com a desaprofitament. Aquesta actitud va tenir un efecte contrari a l'esperat, generant, molt sovint, l'escassetat d'aliments, un cop que molts indígenes no trobaven cap sentit a treballar per fer estocs. Sense les celebracions, que tenien un caràcter religiós.

En impedir culturalment aquesta acumulació i aquesta diferenciació externa, els pobles indígenes van

evitar l'aparició de la propietat privada, la constitució de les classes socials i la producció de l'instrument per excel·lència de dominació d'una classe per l'altra: l'Estat.

Una democràcia exercida per tots, no tan sols per representants.

Aquesta igualtat radical, ancorada en l'economia, organitzada per la cultura i concretada en les pràctiques quotidianes, confereix un alt grau d'autonomia a les comunitats indígenes, fet que té com a conseqüència la no adopció de pràctiques com ara la de delegació de representació a individus com a "representants" de la comunitat. Entre els pobles indígenes, simplement no existeix la pràctica de la representació; allò que pot haver-hi són les persones que encaminaran les demandes i propostes de la comunitat - al seu servei i sota el seu control. I sempre de manera puntual i específica, no pas com una "representació general", d'"ampli espectre" i sense límits en el temps.

Molt sovint veiem "representants indígenes perennes en els mitjans de comunicació o en els espais de l'Estat, parlant o negociant en nom "dels pobles indígenes" en general. Aquests "representants" sorgeixen molt més per la necessitat que l'Estat i la societat tenen de trobar interlocutors entre els pobles indígenes que no pas a causa d'una legitimitat construïda per aquells juntament amb les comunitats. "Representant genèrics" dels pobles indígenes sorgeixen, per tant, a causa de processos "exògens" a les comunitats, i no pas "endògens".

Després de la Constitució de 1988, al Brasil, apareixen centenars d'organitzacions indígenes que busquen complir un paper d'articulació, organització i mobilització dels pobles indígenes entorn dels seus drets històrics. En sorgeixen moltes que, de la mateixa manera, acaben morint. Només romanen aquelles que millor aconsegueixen reflectir els anhels de les comunitats i transformar-se en funció d'una recerca constant de sintonia amb les bases.

Aquesta absència de delegació de la representació fa que tota la comunitat tingui com a responsabilitat tenir cura del seu present i del seu futur. Això mobilitza tots els seus membres perquè exerceixin la seva paraula i els seus gestos en la construcció autònoma i, alhora, col·lectiva de la seva història, en tots els espais existent en el dia a dia.

La societat brasilera, sorgida amb la invasió europea ara fa 506 anys, així com les altres societats llatinoamericanes, en la seva fase republicana, van

buscar en l'antiga Grècia els orígens de la seva idea de democràcia. Aquestes idees originals van ser adoptades per la construcció d'una república democràtica en els nostres països, en un context de societats basades en la noció de la propietat privada com a sagrada, i dilacerades pels conflictes entre les classes. El resultat d'aquesta adequació va ser la creació d'estats com a instruments de les classes hegemòniques i de nacions amb fortes desigualtats econòmiques i socials. Tot plegat fa que les nostres "democràcies", controlades pel poder de classe, i les nostres "representacions polítiques", apropiades per aquest, quedessin molt lluny de la promesa d'igualtat i justícia.

En el context de les nostres societats, absurdament desiguals i injustes, la democràcia s'ha tornat un ritual buit, i la representació política, quasi una farsa. Al llarg de la nostra història, els sectors populars s'han esforçat a donar substància a les nostres recents democràcies, per mitjà de mobilitzacions i d'encaminament institucional de les demandes i propostes dels treballador i dels sectors populars, així com pel control social sobre l'estat i les seves institucions. Aquesta lluita, però, té una trista història de reaccions de les oligarquies i classes dominants, revelat en els innombrables cops d'estat i dictadures militars que tant van ferir els pobles llatinoamericans durant tot el segle XX.

Avui, un cop més, els pobles llatinoamericans miren de triar representants que duguin a terme, de fet, les seves aspiracions de democràcia i justícia social. De nou els sectors dominants miren de prohibir aquesta experiència, associant-se amb els representants elegits i transformant-los en traïdors d'aquells que els van elegir. O bé amenaçant-los amb el desgast als mitjans de comunicació, amb accions en un poder judicial classista, amb el descrèdit a la societat i, per acabar-ho d'adobar, amb nous cops militars.

En aquest difícil moment històric en què vivim, les nostres democràcies han d'aprendre molt dels pobles indígenes i de les seves pràctiques de vida en comunitat. Seria fonamental que ens dediquéssim a conèixer les diverses formes que els nostres pobles mil·lenaris van construir per viure en comunitats lliures d'explotació, domini, misèria i barbàrie social.

És evident que els pobles indígenes ens poden ensenyar moltes coses pel que fa a construir democràcies veritables, on la justícia i la igualtat estiguin inscrites en la quotidianitat de les nostres societats, no tan sols en el preàmbul de les nostres constitucions.